

Over enkele Nederlandse macro- en microlepidoptera

door

K. J. HUISMAN

ABSTRACT. — About some Dutch macro- en microlepidoptera. The second or third captures of *Cucullia artemisiae* (Hufnagel), *Sclerocona acutellus* (Eversmann), *Vitula biviella* (Zeller) and *Ptocheuusa paupella* (Zeller) are reported. *Sclerocona acutellus* is thought to be a migrant in the Netherlands. An unusual explosion of the numbers of *Ancylois oblitella* (Zeller) in 1976 is mentioned; cause and foodplants are discussed.

Epichnopterix retiella (Newman) was found in the same habitat as in England.

Op de 110e en 111e wintervergadering demonstreerde ik enkele weinig algemene Nederlandse vlinders en daarnaast soorten die om een andere reden belangwekkend zijn. Het lijkt nu nuttig een deel van de gegevens vast te leggen. De vermelding van de toen besproken Cochyliidae volgt in een later artikel. Ik benut de gelegenheid om op enige vroeger in Entomologische Berichten verschenen mededelingen in te gaan. De meeste vangsten stammen uit de jaren '76, '77 en '78.

Cucullia artemisiae (Hufnagel) (Noctuidae)

Reeds gevangen in 1954 te Melissant, 3 augustus op licht, maar oorspronkelijk gedetermineerd als *C. absinthii* (Linnaeus). Na het verschijnen van het artikel van Lempke (1975) begon ik aan de juistheid hiervan te twifelen en na vergelijking met materiaal in het Zoölogisch Museum kon Lempke bevestigen dat het inderdaad een exemplaar van *artemisiae* was. In de vermelding van het eerste Nederlandse dier schuilt enige onzekerheid. Nu uit dezelfde periode een tweede exemplaar bekend is heeft de eerste vangst een welkome bevestiging gekregen.

Sclerocona acutellus (Eversmann) (Pyralidae, Pyraustinae)

Op 8 juli 1977 kwam een exemplaar van deze soort op licht in de bak in mijn tuin te Melissant. Ook hier heeft de tweede vermelding van een soort interessante kanten. In 1977 schrijft Lempke over de eerste vangst van dit dier te Eerde. Hij beschrijft de vlinder als een soort die in West-Europa zeer lokaal in vochtige terreinen gevangen wordt, steeds slechts in enkele exemplaren, en spreekt het vermoeden uit dat we niet met een migrant te doen hebben, maar mogelijk met een hygrothermrelict. De Nederlandse vindplaats grensde ook aan een moerassig stuk grond.

Nu vind ik de kwalificering als relict bij zulke beweeglijke dieren als vlinders een ietwat hachelijke zaak, zeker als men niet beschikt over uitvoerige vindplaatsgegevens over langere perioden. *S. acutellus* blijkt, in ieder geval hier en nu, op licht af te komen; het is een tamelijk opvallend vlindertje dat als indigeen toch wel onwaarschijnlijk zeldzaam zou moeten zijn, wilde het bij lichtvangsten in moerassige gebieden niet eerder opgemerkt zijn.

Natuurlijk bestaat de mogelijkheid dat het Melissantse dier een zwerver is geweest, afkomstig uit vochtige stukken in de duinen van Goeree of Voorne, maar alles wegende lijkt het me veel aannemelijker dat we, op zijn minst voor Nederland, te maken hebben met een migrant. De vraag waar het dier dan vandaan komt, wat zijn status is in de rest van West-Europa en waarom hij nu ineens gaat trekken, blijft daarbij helemaal open.

Eurrhyncha (Phlyctaenia) perlucidalis (Hübner)

Een enkele opmerking hierover. Helmers (1965) en Kuchlein (1977) wijzen op de grote wijzigingen in het areaal van deze soort in Europa sinds 1940. Kuchlein geeft vindplaatsen in het zuidelijke deel van Limburg, het oosten van N.-Brabant, op Goeree-Overflakkee en in Hoorn (N.H.). Ik kan daar aan toevoegen: Lomm (Limburg), 1966, 1 exemplaar en Drijber (Drente), 1974, 2 exemplaren, zodat het areaal alweer verder uitgebreid is.

Ancylois oblitella (Zeller) (Phycitinae)

De Pyralidae vormen in het algemeen toch een groep waarin op dit moment „beweging” zit. Zo is *oblitella* een soort die eerst sinds 1959 uit ons land bekend is, in het begin uitsluitend in 't

westen (Amsterdam, Halfweg, Melissant en Valkenisse). H. W. van der Wolf (1977) bericht de vangst van een exemplaar te Soerendonk in 1976. Terecht vraagt hij zich af wat de voedselplant van de rups, met name in Soerendonk, is. De literatuur geeft op: *Acacia tortilis* H. en *farnesiana* W., en *Suaeda maritima* L., bien etonné de se trouver ensemble. B. van Aartsen (mondelinge mededeling) sprak het vermoeden uit dat de rups van dood materiaal zou leven.

Ik vang de vlinder sinds 1959 geregeld, voornamelijk op licht, een enkele maal jaag ik hem op, o.a. uit Leverkruid. Vindplaatsen naast Melissant: Dirksland, Sommelsdijk, Middelharnis, Goeree (Kwade Hoek), Ouddorp en Nieuw- en St. Joosland (Walcheren). De vliegtijd is lang, van 8 juni tot 1 oktober, maar tot 10 juli en na 10 september zijn de vangsten sporadisch.

Er blijken merkwaardige schommelingen in de aantallen exemplaren te zijn. Hier volgen de redelijk vergelijkbare jaartotalen uit het tijdvak 1962-1979: 1962: 1; 1963: 4; 1964: 8; 1965: 3; 1966: 6; 1967: 8; 1968: 1; 1969: 14; 1970: 20; 1971: 43; 1972: 3; 1973: 2; 1974: 3; 1975: 21; 1976: 1878; 1977: 1; 1978: -; 1979: -. De aantallen in 1976 waren verblijvend: op 30.VII 200, 5.VIII 150, 9.VIII 200, 10.VIII 350 en op 11.VIII was *oblitella* met 575 exemplaren veruit de meest gewone vlinder in de lichtval. Als verklaring kan ik alleen veronderstellingen aandragen. Misschien heeft het dier extreem gereageerd op de warme zomer van 1976, misschien moeten we ook de mogelijkheid overwegen dat *oblitella* een soort is die zich in 't westen van ons land net kan handhaven, maar af en toe aangevuld wordt door migratie. Zie de vangst in N.-Brabant in 1976. Onduidelijk blijft dan de lokale uitbarsting, juist te Melissant, vanaf half juli tot in september, terwijl ik bv. in Ouddorp op 13 augustus maar twee exemplaren ving. Even onduidelijk blijft in de versie van *oblitella* als indigeeen de voedselplant. De weinige *Suaeda maritima*-planten op de gorzen hier dicht in de buurt kunnen m. i. niet verantwoordelijk zijn voor deze extreme aantallen.

Het is in dit verband wel interessant er ook de Engelse ervaringen bij te betrekken. Beirne (1952, 1954) zegt, dat het een zeldzame immigrant is, die alleen omstreeks 1814-1816 verscheidene malen op Wight gevangen is, doch daarna niet meer gezien werd. Maar in dezelfde periode, waarin de vlinder bij ons verscheen, duiken ook in de Engelse literatuur mededelingen op over vangsten in Zuid-Engeland. Belangwekkend is o.a., dat *oblitella* in juli 1976 (!) in een natuurreservaat op het eiland Sheppey (Kent) zeer talrijk op licht kwam (Watkinson, 1976). Robinson (1977) is van mening, dat de vlinder nu plaatselijk in West Essex langs de Theems een talrijk voorkomende indigeeen is.

Tenslotte nog een Pyralide met een merkwaardige verspreiding, die de laatste tijd „in het nieuws” is wegens uitbreiding van zijn gebied, nl. *Vitula biviella* (Zeller) (Phycitinae).

De eerste vermelding van deze vlinder in ons land gaf Helmers (1965): Valkenisse 1962, 1963 en 1964. G. R. Langohr (1977) noemt Vrouwenpolder nog als vindplaats: 5 exemplaren in 1976. In 1976 ving ik op Goeree-Overflakkee het eerste dier: Ouddorp, 13.VII, op licht in het schurvelingengebied, waar verspreid wel wat dennen staan. In 1977 ving ik ook te Melissant een exemplaar in de bak op 8 juli, terwijl ik op 8 en 11 juli telkens twee exemplaren in Sommelsdijk zag op de verlichte ramen van het verpleeghuis, waar kort daarvoor de tuin aangelegd was. Het gelijktijdig optreden suggereert sterk dat het zwerfers zijn, m.i. een veel voorkomend verschijnsel in de meest actieve fase van gebiedsuitbreiding.

Ptocheuusa paupella (Zeller) (Gelechiidae)

In de mooie zomer van 1976 was ik eind juli aan de rand van Sommelsdijk bezig om in een droge sloot met een mooie begroeiing van o.a. Helmkruid, Langbladige ereprijs en Vlasleeuwbeek, te zoeken naar rupsjes en vlinders op Heelblaadjes, een plant, die daar prachtige gele plekken in de verder wat minder fel gekleurde berm maakt. Door een verkeerde associatie met *Helianthemum* hoopte ik een Momphide te vinden. Ik plukte wat planten af en terug in de auto vloog er in plaats daarvan een witachtig vliedertje uit dat ik op het eerste gezicht voor een *Coleophora*-soort hield, maar bij het opzetten bleek het een Gelechiide te zijn, nl. *Pt. paupella*.

De eerste vermelding van deze soort in ons land is te vinden in Entomologische Berichten 23, waar G. A. Bentinck gewag maakt van een exemplaar dat 1.IX.1961 door Lucas te Oostvoorne gevangen werd. Hij spreekt van een Zuideuropese soort. Gozmány (1958: 269, 270) geeft globaal aan: Midden- en Zuideuropa, Spuler (1910: 377) iets meer gedetailleerd Z.W.-Duitsland en En-

geland naast Z.-Europa en Klein-Azië, terwijl Meyrick (1928: 608) zegt, dat de soort in Engeland lokaal voorkomt tot Lancashire, dit alles volgens gegevens die ik aan Lempke dank.

Toen ik het dier eenmaal herkend had bleek dat ik er 17 juli al één op licht te Melissant gevangen had, terwijl 24.VIII nog een exemplaar in de lichtbak zat.

Deze gegevens samen maken het m. i. zeer aannemelijk dat we met een indigeen te maken hebben, die mogelijk van het warme weer in 1976 geprofiteerd heeft.

In augustus 1976 en ook in de volgende jaren heb ik nog heel wat veldjes *Pulicaria* afgezocht, maar geen *paupella* meer aangetroffen, wel een nauwverwante soort, nl. *Apodia bifractella* (Duponchel), zowel te Sommelsdijk en Middelharnis als in Melissant en Goeree (Kwade Hoek). Vooral in augustus 1976 was dit vlindertje gewoon. Het zat in de late namiddag graag te zonnen op de bloemhoofdjes van *Pulicaria dysenterica* (L.) Bernh.

Epichnopteryx retiella (Newman) (Psychidae)

Op 30 mei 1978 ving mijn dochtertje tussen ruige graspollen op de Kwade Hoek te Goeree een vlindertje dat op het eerste gezicht meer een Neuropteron leek. Later zag ik er nog één tussen de duindoorns vliegen en in 1979 sleepten Langohr en ik 12 exemplaren uit dezelfde vegetatie.

Er zijn maar weinig of geen moderne vindplaatsen bekend. Daarnaast is de vangst van belang omdat het, naar mijn weten, de eerste vondst in ons land is in het biotoop zoals dat uit Engeland wordt beschreven, nl. zilte grond langs de kust, waar de rups op *Puccinellia maritima* P. leeft.

Tot slot een correctie. In 1965 heb ik terloops de vangst van *Agdistis staticis* Millière gemeld. Dat was natuurlijk een vergissing. Bedoeld was *A. bennetti* (Curtis).

LITERATUUR

- Beirne, B. P., 1952 (herdruk 1954). *British Pyralid and Plume Moths*: 1-208, fig. 1-189, pl. 1-16. F. Warne & Co., London, New York.
- Bentinck, G. A., 1963. Bijzondere Lepidoptera voor de Nederlandse fauna. — *Ent. Ber. Amst.* 23: 171-172.
- Gozmány, L., 1958. Molylepkék IV. Microlepidoptera IV. — *Fauna Hung.* 40: 1-95, fig. 1-145.
- Helmers, G., 1965. Mededelingen betreffende Pyralidae (Lep.). — *Ent. Ber., Amst.* 25: 93-95.
- Huisman, K. J., 1965. Lepidoptera van Goeree-Overflakkee. — *Ent. Ber., Amst.* 25: 153.
- Kuchlein, J. H., 1977. Faunistische notities over twee Pyraustinae. — *Ent. Ber., Amst.* 37 (36 = drukfout): 49-51.
- Langohr, G. R., 1977. Nieuwe en minder gewone Lepidoptera voor de Nederlandse fauna. — *Ent. Ber., Amst.* 37: 133-137.
- Lempke, B. J., 1975. *Cucullia arthemisiae* (Hufnagel) in Nederland gevangen. — *Ent. Ber., Amst.* 35: 180.
- , 1977. Drie nog niet uit Nederland vermelde Lepidoptera. — *Ent. Ber., Amst.* 37: 161-166.
- Meyrick, E., 1928. *A revised handbook of British Lepidoptera*: 1-914, Watkins and Doncaster, London.
- Robinson, G. S., 1977. Phycitinae (Lep.: Pyralidae) in Essex. — *Entomologist's Rec. J. Var.* 89: 84-85.
- Spuler, A., 1903-1910. *Die Schmetterlinge Europas* 2: 1-523. Schweizerbarth'sche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart.
- Watkinson, I. A., 1976. The status of *Heterographis oblitella* (Zeller) in Britain. — *Entomologist's Rec. J. Var.* 88: 333-334.
- Wolf, H. W. van der, 1977. Bijzondere vangsten van Lepidoptera in Nederland. — *Ent. Ber., Amst.* 37: 115-116.